

LEOPOLD'ÜN DÜŞÜNCE VE YERYÜZÜ (TOPRAK) ETİĞİ

Kıvılcım AKKOYUNLU ERTAN*

Öz

1940'lardan başlayarak bireylere doğa sevgisi kazandırmaya çalışan Aldo Leopold'ün öğretileri, insanı doğanın sade bir üyesi olarak gören doğa etiğinin temellerini atmıştır. Leopold'ün yaklaşımı, çevre etiği yaklaşımlarını bütünleyen ve 21. Yüzyıl için de geçerli olan bir bakış açısı ortaya koymuştur. Doğa öğretileri kapitalizme meydan okuyan Leopold, yeryüzü etiğini bir dünya etiğine dönüştürmüştür. Bu açıdan Leopold'ün etiği, çevre etiği yaklaşımları arasında son aşama olarak kabul edilen çevre merkezci yaklaşımında ilk ifadelerinden birisi olarak üzerinde araştırılması ve dikkate alınması gereken bir yaklaşım olmayı sürdürmektedir.

Anahtar Sözcükler: Çevre etiği, yeryüzü etiği, çevre merkezlik, Leopold

LEOPOLD'S THOUGHTS AND EARTH ETHICS

Abstract

The teachings of Aldo Leopold who tried to make people respect nature, have laid the foundations of the ethics of nature that see man as a plain member of nature since 1940. The Land Ethics of Leopold puts forward a view point which helps to integrate environmental ethics approaches and has been applicable for 21st century, too. Leopold who challenges capitalism by his nature doctrines, transformed Land Ethics into Earth Ethics. In this respect, Leopold's ethics has to be investigated and considered as one of the first assertions of ecocentric approach which is adopted as the last stage among the approaches of environmental ethics.

Keywords: Environmental ethics, earth ethics, ecocentrism, Leopold

GİRİŞ

Bazı düşünceler ortaya çıktıkları dönemde çok fazla ilgi görmeseler de sonraki yıllarda değeri ve etki gücü çok daha fazla olabilmektedir. Bunlardan önemli birisi de Aldo Leopold'ün Yeryüzü Etiği yaklaşımıdır. İnsan ve doğa ilişkileri temelinde yeni bir düzen kurgulamaya çalışan Leopold'ün yaklaşımı, 1940'larda ortaya konulmasına karşın, çevre sorunlarının küresel niteliğinin giderek önem kazandığı 21. yüzyılda geçerliliğini ve değerini çok daha fazla

---

* Prof. Dr., Türkiye ve Ortadoğu Amme İdaresi Enstitüsü (TODAİE) Öğretim Üyesi

Makale gönderim tarihi: 29.12.2015

Makale kabul tarihi : 09.01.2016

biçimde korumaktadır. Bütün bu nedenlerle Leopold'ün Yeryüzü Etiği, yeniden keşfedilmeyi ve üzerinde tartışılmayı fazlasıyla hak etmektedir.

Yeni bir yüzyıla girdiğimiz dönemde dünyanın gündemindeki temel sorunlar; savaşlar ve hızlı yayılan nükleer silahlanma, hızlı nüfus artışı, ekonomik krizler ve dengesizlikler, küreselleşen çevre sorunları gibi birbirleriyle yakından ilişkili konulardır. İçinde bulunduğumuz yüzyılda insanlık tarihinde ilk kez, dünya üzerindeki yaşam bütünüyle tehlikeye girmiştir.¹ 21. yüzyılın başlıca küresel çevre sorunları arasında küresel iklim değişikliği, ozon tabakasının incelmeye, küresel ısınma, biyolojik çeşitliliğin azalması, asit yağmurları, ormansızlaşma gibi bütün dünyayı tehdit eden sorunlar yer almaktadır. Yerküredeki yaşamı tehdit eden küresel ölçekli sorunlar, çevre etiğine yeni bir bakış getiren Aldo Leopold'ün öğretilerinin bugünkü tartışmalar ve değerlendirmeler için önemini daha da arttırmaktadır.

Aldo Leopold'ün yaşadığı dönemde küresel çevre sorunlarının ortaya çıktığı, daha doğu ifadeyle keşfedildiği söylenemezdi. Bu dönemde çevre sorunlarının temel kaynağı, dünya nüfusunun dörtte birini oluşturduğu halde kaynaklarının dörtte üçünü tüketmekte oluşları nedeniyle çevre sorunlarının büyük kısmını gelişmiş ülkeler yaratmakta, yükünü ise daha çok geniş ve yoksul kitleler çekmekteydi. Leopold, Dünya Bankası, NAFTA (Kuzey Amerika Serbest Ticaret Anlaşması) ya da Dünya Ticaret Örgütü'nden ve onların çevre politikasızlıklarından elbette habersizdi.² Buna rağmen Leopold, günümüzde içinde bulunduğumuz çevre krizine çözüm olabilecek bir bakış açısı ve yeni bir çevre etiği yaklaşımını ortaya koymuştur.

ÇEVRE VE ETİK

Çevre kavramını, canlı ve cansız varlıkların birbirleriyle ve çevreleriyle olan ilişki ve etkileşim ortamı olarak tanımlayabiliriz. Çevrebilim olarak da tanımlanan ekoloji, eski durumuna getirmenin bilimi olmasına rağmen, tasarım ve inşa işlevlerini kapsayarak, mühendislik mesleğinin birçok özelliğini barındırmaktadır. Onarım, yalnızca yüzeyin onarımı değildir, aynı zamanda estetik değerleri de gözeterek, orijinalinin yaşayan ve jeolojik bileşenleri arasındaki dinamik işlevsel ilişkiyi olabildiğince geniş biçimde yeniden yaratmaktır. Bu nedenle ekolojinin onarımı, doğa bilimlerinin olduğu kadar diğer bilim dallarının³ da yardımını gerektirmektedir. Bu yönüyle çevre sorunlarına çözüm arama girişimleri, yalnızca sorunları yaratanların değil, bütün olarak bütün unsurların işbirliğini gerektirmekle kalmamakta, çözüm sürecinde bütün olanakların ve

¹ Holmes Rolston III, *A New Environmental Ethics, The Next Millennium for Life on Earth*, Routledge, NY., 2012, s.26.

² Holmes Rolston III, "The Land Ethic at the Turn of the Millenium", *Environmental Ethics, Readings in Theory and Application*, (Ed.: Louis P. Pojman ve Paul Pojman), McGrawHill, USA, 2004, s.397-398.

³Christine E. Gudorf ve James E. Huchingson (Ed.), *Boundaries, A Casebook in Environemntal Ethics*, second ed., Georgetown University Press, Washington D.C., 2010, s.204.

bilginin kullanılmasını da gerektirmektedir. Bu gerçek de çevreye bütüncül yaklaşımı gerekli kılmaktadır.

Çevre konusundaki son dönem tartışmalarında öne çıkan kavramlardan birisi, “Çevre Etiği” kavramıdır. Burada kullanılan “etik” (ethics) kavramı ile “ahlak” (morality) kavramının sıklıkla birbirinin yerine kullanıldığı ya da karıştırıldığı görülmektedir. Bu iki kavramın ayırt edilmesi, bu tartışmalardan sonuç alınması için büyük önem taşır.

“Ahlak, toplumlar tarafından insanların birbirleriyle olan davranışlarını düzenlemeye yönelik olarak geliştirilen normlar, kurallar ve değerler bütünüdür. Etik ise ahlak olgusu üzerine bir düşünüm ya da sorgulama olarak ortaya çıkmıştır.”⁴

Bir diğer tanıma göre;

“Ahlak, bir kişinin, bir grubun, bir halkın, bir toplumsal sınıfın, bir ulusun, bir kültür çevresinin belli bir tarihsel dönemde yaşamına giren ve eylemlerini yönlendiren inanç, değer, norm, buyruk, yasak ve tasarımlar topluluğu ve ağı olarak karşımıza çıkar. Bu bakımdan ahlak, her düzeyde yaşamımızın içindedir; o tarihsel olarak kişisel ve grupsal/toplumsal düzeyde yaşanır; ona her tarihsel dönemde, her insan topluluğunda mutlaka rastlanır.”⁵

Felsefenin en temel alt dalları ya da yeni disiplinlerinden birisi olan etik (ya da ahlak felsefe⁶, “ahlaki sorunlar ve ahlaki yargılar hakkında felsefi düşünmedir.”⁷ Uygulamalı etik ise, etik kuramların tartışmalı güncel sorunlara (meslek etiği-deontoloji⁸, siyaset etiği, çevre etiği, biyoetik vb.) uygulanmasıyla bu kuramlardan belirli etik ilkelerin türetilmesi esasına dayanır.⁹ Uygulamalı etiğin ortaya çıkışında, 20. Yüzyılda yaşanan büyük değişimler (küreselleşme, modernleşme süreçleri vb.) etkili olmuştur.¹⁰

Etik kavramı, ahlaki da içine alan ve ondan daha geniş biçimde toplumca belirlenen ahlaki ilkeler ve değerler kümesidir; ahlsal davranışları belirleyen ilkeler bütünü olarak tanımlanması mümkündür.

Yalnızca insan ilişkilerini düzenleyen ilkeler ve değerler kümesi olan geleneksel etik, zaman içinde insan dışındaki varlıkları ve içinde yaşadığı çevreyi de ilgi alanına alarak genişleme eğilimi göstermiş ve çevre etiği yaklaşımları gün-

⁴ Ahmet Cevzici, *Uygulamalı Etik*, Say Yayınları, İstanbul, 2013, s.17.

⁵ Doğan Özlem, *Etik-Ahlak Felsefesi*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2004, s.17-18.

⁶ Ahlaki ve etik terimleri çoğunlukla, “doğru” ya da “iyi” ile aynı anlamda ve ahlaka aykırı ve “etiğe aykırı” ile karşıt anlamda kullanılır. William Frankena, *Etik*, (Çev.; Azmi Aydın), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007, s.23.

⁷ Frankena, a.g.k., s.20. Frankena, felsefi düşünmeye örnek olarak, Sokrates’in Kriton’daki ve bunun bir parçası olan Savunma’daki düşünme şeklini verir. Ayrıntılar için bkz. Frankena, a.g.k.

⁸ İş yaşamındaki davranışları yönlendiren etik ilkeler Oğuzhan Özenç,

<https://prezi.com/uygulamal-etik>, (E.T.20.12.2015).

⁹ Özenç, a.g.e.

¹⁰ Cevzici, a.g.k., s.18-19.

deme gelmiştir.¹¹ Etik kavramının gelişimi, ekolojik evrim sürecine de işaret eder. Aldo Leopold, etiği, ekolojik olarak var olma mücadelesine dönük eylem serbestisini sınırlamak¹² olarak tanımlamıştır. Ekoloji bilimini etik ile birleştiren ilk düşünür de bu anlamda Leopold¹³ olmuştur. Leopold, etiğin kapsamının genişlemesini, ekolojik evrim içinde bir süreç olarak üç aşama altında toplar. İlk süreçte etik, bireyler arasındaki ilişkiyi konu alır. Musa'nın On Emrindeki gibi insanların birbirleri arasındaki ilişkileri düzenlemeyi amaçlar. İkinci süreç, birey ve toplum arasındaki ilişkiye odaklanır. İnsan ile yeryüzü arasındaki ilişki daha çok ekonomiye dayalıdır. Etiğin bu üçüncü evresi, evrimsel bir olasılık ya da ekolojik bir gereksinimle ilişkilidir.¹⁴ Bu aşama, çevre etiği aşamasıdır.¹⁵ Bu düzey, insanın doğaya karşı yükümlülüklerinin temel harcını etkileyen yaklaşımı oluşturur. “Yeryüzü (Toprak) etiği, toplumların etik gelişiminin en önemli evresidir. Etiğin evriminde bu üçüncü aşamaya ulaşılabilmesi için, ekolojinin bütüncül bakışının benimsenip toprağın ve üzerindeki canlıların bir topluluk olarak görülmesi, toprağa faydacı bakışın kınanması, insanmerkezli yaşam biçiminden vazgeçilmesi, ekosistemlerin ve bu sistemlerin üyelerinin haklarının korunması önemle vurgulanmalıdır”¹⁶.

Çevre etiği, dünya üzerindeki yaşam döngüsünün kurtarılması için vazgeçilmezdir; insanlar ile doğal ve yapay çevreleri arasındaki ilişkilerin sistemli olarak incelenmesidir. “Çevre etiği, etik kuralların insanların dünya karşısındaki davranışlarını yönettiğini ve yönetmesi gerektiğini varsayar. Bu doğrultuda çevre etiği kuramı, bu kuralların neler olduğunu, insanların kimlere ve nelere karşı sorumlulukları bulunduğunu açıklamak ve bu sorumlulukların neden haklı olduğunu göstermek zorundadır.”¹⁷ Çevre etiği, “uygulamalı etiğin, insanın doğaya karşı olan ödev ve yükümlülüklerini tartışan bir alt disiplindir”.¹⁸ “Çevre etiği, insanın doğal (buna yapay çevreyi de dahil etmeliyiz) çevresine karşı ödev ve yükümlülükleri olduğuna dayanır”. Çevre etiğinin odaklandığı sorunlardan birincisi, insanın diğer doğal varlıklara karşı yükümlülüklerinin nereden kaynaklandığı, bu ödevlerin hangi ahlaki zemine dayandırılabilceğine ilişkindir. İkinci sorun alanı, insanın doğadaki canlı ve cansız varlıklara karşı görev ve yükümlülüklerinin yaşamakta olan insana mı, gelecek kuşaklara mı yoksa diğer

¹¹ Joseph R.DesJardins, *Çevre Etiği, Çevre Felsefesine Giriş*, (Çev.; Ruşen Keleş), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006.

¹² Aldo Leopold, “The Land Ethic”, *Environmental Ethics*, Oxford University Press, USA, 2002, s. 27-28.

¹³ Ufuk Özdağ, *Edebiyat ve Toprak Etiği, Amerikan Doğa Yazınında Leopoldcü Düşünce*, Ürün Yayınları, Ankara, 2005, s.35.

¹⁴ Leopold, a.g.m., 2002, s.27-28.; Carolyn Merchant, *Radical Ecology, The Searchfor A Liveable World*, Routledge, Ney York, London, 1992, s.75.

¹⁵ Cevizci, a.g.k., s.127.

¹⁶ Özdağ, a.g.k., s.140.

¹⁷ DesJardins, a.g.k., s.46.

¹⁸ Cevizci, a.g.k., s.121.

canlılara mı yönelik olduğudur.¹⁹ Bu genişletilmiş çerçeveye, kuşkusuz ki, cansız varlıkları²⁰ da ekleyebiliriz.

Çevre etiği, hayvanlar, bitkiler ve jeolojik özelliklerin (nehirler, göller, dağlar ve vadiler gibi) birliğine yönelik etik duyarlılıkları kapsar.²¹ Bu açıdan çevre etiği, kısaca çevreye yönelik davranış ve değerlerimiz ile düşüncelerimizi biçimlendiren ve yaklaşımlarımızı belirleyen ilkeler olarak tanımlanabilir. Çevre etiği kavramı ile yakından ilişkili bir diğer kavram ise çevresel adalettir. Yüklerin ve yararların etnik azınlıklara, yoksullara ve az gelişmiş ülkelerin halklarına eşit dağılımını ifade eden çevresel adalet²² kavramı son dönemde insan dışındaki canlı ve cansız varlıkları da içine alacak biçimde genişletilmektedir.

Çevreciliğin üç temel unsuru olarak sürdürülebilirlik, çevresel adalet ve yaşam ortamının (habitat) hakları ve uyumu, dünyadaki yaşamın sınırları açısından özel bir önem taşıyor.²³ Sürdürülebilirlik kavramını, dünya gezegeni üzerindeki yaşamın geleceğe taşınması; çevresel adalet ile tüm varlıkların dünyadaki yaşama ortak edilmesi; habitat (yaşam ortamı)'ın hakları ve güzelliği ile yaşam ortamının tüm türler için bütüncüllüğü, korunması ve geliştirilmesi olarak düşünebiliriz. Çevreciliğin bu üç unsuru çerçevesinde çevresel hedeflere ulaşmak için insanlığın topyekun mücadelesi gereklidir. Bell'e göre "çevresel mücadele, çevresel dileklerin birliği için bir yol açmalıdır."²⁴ Bu mücadelenin başarısı, insanlığın bu gerçeği kavrama ve harekete geçme bilincine sahip kılınmasına bağlıdır.

ÇEVRE ETİĞİ YAKLAŞIMLARI

Çevre etiği yaklaşımlarını²⁵ üç temel başlıkta inceleyebiliriz:

1. Yalnızca insana değer yükleyen "insanmerkezci etik yaklaşım";
2. Canlı varlıkları etik değerlerin merkezine koyan "canlımerkezci yaklaşım";
3. Canlı-cansız tüm varlıklara evrensel bir değer yükleyen, ekolojik denge ve bütüncül yaklaşımı esas alan "çevremerkezci yaklaşım".

¹⁹ Cevizci, a.g.k., s.121-122

²⁰ Cansız varlıkların hakları konusundaki görüşler için bkz.; Birol Ertan, "Cansız Varlıkların Hakları Olabilir mi? En Azından Tartışabilir miyiz?", *Birikim*, Sayı: 102, 1997.

²¹ Gudorf ve Huchingson, a.g.k., s.12.

²² Rolston III, a.g.k., 2012, s.8.

²³ Michael Mayerfeld Bell, *An Invitation to Environmental Sociology*, 3rd ed., Pine Forge Press, USA, 2009, s.285.

²⁴ Bell, a.g.k., s.286.

²⁵ Çevre etiği yaklaşımlarının ayrıntıları için bkz.; Kıvılcım Akkoyunlu Ertan, "Çevre Etiği Üzerine Değerlendirmeler", *Sosyal Çevre Bilimleri*, (Ed.: Hakan Reyhan, Ahmet Mutlu, H. Hüseyin Doğan ve Aysen S. Reyhan), Siyasal Kitabevi, Ankara, 2014, s. 95-118; Kıvılcım Akkoyunlu Ertan, "Çevreci Düşüncede Yeni Yaklaşımlar", *Türkiye'de Kamu Yönetimi ve Kamu Politikaları*, 2. Baskı, TODAİE, Ankara, 2015, s. 411-416.

İnsanmerkezcilik

İnsanmerkezci yaklaşımı ele alırken yararçılık ve deontoloji kavramlarına açıklık getirmek gerekir. Yararçılık (faydacılık), beşeri ahlaki sorunları ele almayı amaçlayan ahlaki bir kuramdır; sonuçsallık biçimidir. Bir eylemin doğruluğu ya da yanlışlığına hüküm verme biçimidir. Yararçılar için çıkarları ve zararları konuşmak yeterli değildir. Neyin iyi ya da zararlı olduğunu da belirlemelidir. Kabul gören genel yaklaşım, acı ya da rahatsızlık veren bir zararı, zevk ya da mutluluk getiren iyiyi tanımlamak üzerinedir. İçsel bir değer olmamasına rağmen acı, araçsal bir değere sahip olabilir. Zevk ise, içsel bir değere ve araçsal bir değere sahip olabilir.²⁶

Yararçılar, net yararı ya da bir eylemin iyiliğini çoğaltmaya çalıştığından zararı da bir dereceye kadar hoş görürler. Örneğin, bir yerleşimin yakınında işletmeye açılan kirlletici bir sanayi kuruluşunun toplumsal adalet ilkesini ihlal etmesi gibi. Böyle bir yerdeki ucuz arazi bedeli sanayi kuruluşunun yer seçiminde etkili olabilir, yurttaşların ödenen vergilerden ve kirlletici firmanın sağladığı iş olanakları bölge sakinlerine yarar sağlayabilir. Ekonomik yararların yanında, uzun vadede işletmenin yol açtığı sağlık sorunları ve diğer zararlar, yoksullar ve güçsüzler arasında orantısız olarak dağıtılacaktır. Yararçılık geleneksel olarak, insanmerkezcidir. Bu, yarar ilkesinin, bir eylemin yararlarının insanları sınırlamasını anlatır. Nesli tehlike altındaki türlerin varlığı, toplumsal ya da tarihsel nedenlerle insanlar için yararlı olabilir. Örneğin, nesli tehlikedeki bir çiçek, arazi sahibinin yararını (çıkartını) arttırabilir.²⁷ Bu kapsamda doğadaki varlıklar, insana yarar sağladığı ölçüde değerlidir.

Sonucuna bağlı olmaksızın ahlaki muhakeme olan deontoloji (Yunanca “görev yüklemek”den türeyen meslek etiği, Kantçılık olarak da açıklanır. Görev yüklemek, ahlaki olarak iyi olan eylemin mutlak, evrensel ve kesin bir yükümlülük olması halidir. Kantçı anlayışta deontoloji, etiğe insanmerkezci yaklaşımı nitelenmektedir. İnsanlar, bu anlamda hakların taşıyıcısıdır. Kant’a göre, insan dışındakiler bu özellikten ve doğrudan ahlaki bir zeminden yoksundur. Şöyle ki, bir hayvan diğer bir hayvana zarar verirken doğrudan ahlaki bir duruşa konu olmayabilir.²⁸ Ancak insanın, faaliyetleriyle zarar vermekte olduğu toplumun diğer üyelerine -canlı ve cansız varlıklara karşı doğrudan sorumlulukları vardır.

İnsan olarak çıkarlarımızın doğayla olan etkileşimimize, -sürdürülebilirlikteki ve çevresel adaleti gözetmemizdeki çıkarlarımıza bağlı olarak- yansması insanmerkezciliğin temel ilgi alanını oluşturur. İnsanmerkezci çevre etiği yaklaşımındaki temel vurgu, çıkarlar birliği olarak çevreye davranışımızın, çevrenin bize davranışıyla belirleniyor olmasınadır.²⁹ Burada önemli

²⁶Gudorf ve Huchingson, a.g.k., s.4-5.

²⁷Gudorf ve Huchingson, a.g.k., s.6.

²⁸Gudorf ve Huchingson, a.g.k., s.6-7.

²⁹Bell, a.g.k., s.285.

olan, insan dışındaki varlıklarının değerinin de insanın çıkarları ile belirleniyor olmasıdır. İnsana çıkarı olmayan varlıkların, canlı olsalar bile, değerleri ya da önemleri bulunmamaktadır. Bu açıdan, insana doğrudan zararı olmayan etkinliklerin çevre sorunu olarak görülmesi de söz konusu değildir.

İnsanmerkezcilik biçimleri olarak hem yararcılıkta hem de deontolojik yaklaşımda insan dışındaki varlıklar, ahlaki bir statüde değillerdir. Bu varlıklar, yararların ve zararların hesaplanmasında ve dağıtılmasında hakların taşıyıcısı/sahibi olamazlar.

Leopold ve J. Baird Callicott, çevremerkezciliğin savunucuları olarak ekosistemleri, etik ilgi alanı içinde görmektedirler. Her ikisine göre de Çevre etiği, ahlaki merteye halkasına hayvanları ve bitkileri dahil ederler.³⁰

Canlımerkezcilik

Tüm hayvanlar ve bitkiler, akıl/bilinç sahibi olsun ya da olmasın, kendi yaşamlarını sürdürür; büyürken de kendi çıkarlarını gözetirler. Bu açıdan, yaşayan bir organizmanın davranışında aşırılık yoktur, yaşam amacıyla doğru orantılıdır. Bu tür bir teleolojik (evreni, ereklerle araçlar arasında bir ilişkiler sistemi olarak görmek) bakış, iki önemli gözleme yol açar. İlk olarak, türlerin psikolojik kapasitelerinden farklı olarak, türlerin amacı/ereği açıktır. İkinci gözlem, organizmanın ereğinin farkında olmayabileceğidir. Bir bitki, ne yaptığını bilmeksizin ereğinin bir temsili olarak potansiyelini bu Aristo'nun ifadesiyle doğasını koruyabilir. Canlımerkezcilik, ya da yaşam odaklı etik, ahlaki ilgi alanımızı hayvanları ve bitkileri de içerecek biçimde genişletir.³¹

Paul Taylor, insan dışındaki varlıkları (canlıları) da kapsayacak biçimde ahlaki ilgi alanını genişletilmesine katkıda bulunmuştur. Nehirler ya da dağlar ya da tüm ekosistemler, yaşamın teleolojik/ereksel sistemlerinin yayılması için uygun bir çevre sunmalarının dışında bir değere de sahiptirler.³²Aslında insanın da ekosistemleri ve bu sistemlerdeki varlıkları korumak ve kollamak sorumluluğu vardır.

Canlımerkezcilik, etik ilgi alanının insanlar dışına taşınması açısından önemli bir ilerleme olmuştur. Böylece ilk kez, insan dışındaki varlıkların da önemli/değerli olduğu düşüncesi savunulmaya başlamıştır. Ayrıca bu yaklaşım, insanın diğer canlılar ile farklılıklarını sorgulayarak bilimsel gelişmeler, özellikle biyolojik keşiflerle de yakından ilgilenilmesine kaynaklık etmiştir.

Çevremerkezcilik

Canlımerkezcilik ya da yaşam odaklı etik, hayvanları ve bitkileri ekosistemleri ile bir bütün olarak dünyayı kapsayacak biçimde etik ilgi alanımızı ge-

---

³⁰Gudorf ve Huchingson, a.g.k., s.8-9.

³¹Gudorf ve Huchingson, a.g.k., s.11-12.

³²Gudorf ve Huchingson, a.g.k., s.12.

nişletmek çabası olması açısından önemli bir gelişme olarak görülmelidir. Çevre etiği, hayvanları, bitkileri hatta ekosistemler ya da genel olarak doğal çevre olarak çevrebilime konu jeolojik özellikleri (nehirler, göller, dağlar ve vadiler gibi) kapsayacak biçimde etik duyarlılık alanımızı genişletmiştir. Çevremerkezci etiğin anahtarı, çevremerkezcilik savunucularının gönül gözünde yatmakta olup bütünü niteleyen metafor tercihleri etrafında döner. Eğer tercih edilen metafor “topluluk” ise, ahlaksal tartışma, topluluğun tekil üyeleri üzerinde sürer ki bu canlımerkezciliktir. Eğer tercih edilen metafor, bütünü birbirine bağımlı parçaları olan “organizma” ise, tartışma tüm ekosistemleri dikkate değer kılar. Aldo Leopold’ü çevremerkezci tartışmaların odağında görebiliriz. Yeryüzün canlı bir mekanizma olarak niteleyen Leopold, topluluğun sınırlarını genişletmiştir.³³ Böyle bir etik geniş yaşam topluluğundaki çıkarlarımızı kapsayarak beşeri çıkarların dışına çıkararak eşi bulunmayan bir nitelik kazanmıştır.³⁴

Çevremerkezci etik yaklaşım, doğaya insanların da bir parçası olarak görüldüğü etik bir değer atfeder. Bu yaklaşım, Taylor’un biz insanların da bir parçası olduğumuz gizemler birliği olarak doğadaki tüm varlıklara değer yükleyen, “Doğaya Saygı” yaklaşımıyla açıklık kazanmıştır.³⁵Görüldüğü gibi bu etik yaklaşım, canlıların yanı sıra cansız varlıkları da içine alarak canlımerkezci yaklaşımı genişletmiştir.

Çağdaş çevremerkezci etik yaklaşımın kaynağı olarak, Aldo Leopold’ün “yeryüzü (toprak) etiği” yaklaşımının farklı birçok yaklaşıma kaynaklık ettiğini görüyoruz. İnsan dışındaki varlıkların da yaşama hakkı olduğunun kabulü, insanların da hayatta kalmak için ekosfere ihtiyaç duymaları ve onu sömürmemeleri gerektiği bilinci, Leopold’ün 1949 tarihli “yeryüzü etiği” görüşüne dayanan çevremerkezci etik yaklaşımın doğuşu açısından tartışılmaz bir öneme sahiptir.³⁶

Canlımerkezci etik yaklaşımdan çevremerkezci etik yaklaşıma geçiş, 20. yüzyılın sonlarındaki önemli çevre sözleşmelerinde de yansımalarını bulmuştur. Bu sözleşmelerin birçoğu önsözlerinde doğanın/türlerin/ekosistemlerin içsel değerine³⁷ yer vermiştir (örneğin, 1992 tarihli Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, 1982 tarihli Dünya Doğa Şartı, 1979 tarihli Bern Avrupa Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarının Korunması Sözleşmesi gibi). Biyolojik çeşitliliğin tanımlandığı 1992 tarihli BM Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, aynı zamanda Leopold’ün “yeryüzü etiği” yaklaşımının etkilediği yakın tarihli düzenlemelerden biridir. Sözleşme’nin önsözünde biyolojik çeşitliliğin, biyosfer sistemlerini sürekli kılan yaşam ve evrim için olduğu kadar kendi ‘içsel değeri’ne de vurgu yapılmıştır.³⁸ Bu örnekler dışında çok sayıda çevremerkezci görüş ve yaklaşımda, Leo-

³³ Gudorf ve Huchingson, a.g.k., s.12-13.

³⁴ Rolston III, a.g.k., 2004, s.392.

³⁵ Bell, a.g.k., s.285-286.

³⁶ Merchant, a.g.k., s.87-88.

³⁷“Kendinden olan değer” ya da “varlığından kaynaklı değer” olarak açıklanabilir.

³⁸ David Wilkinson, *Environment and Law*, Routledge, USA, London, 2002, s.230-231.

pold'ün düşüncelerine atıflar yapıldığı ya da bu düşüncelerden etkilendiği kolayca görülebilir.

Leopold'ün yeryüzü etiği yaklaşımını çevremerkezci olmakla birlikte canlımerkezci etik yaklaşımı içerecek biçimde de düşünebiliriz. Leopold'ün doğa estetiği (yeryüzü estetiği ve yeryüzü etiği ilişkisi üzerine odaklanan), çevre etiği, yabanıl yaşamın yönetimi (Leopold'e göre, doğa gerçek anlamda uygarlıkla birlikte geliştirilebilir), koruma ekonomisi, tarım (toprak üzerinde dönüştürücü bir güç olarak) ve yaban doğasını kapsayan çok çeşitli alanlar üzerine düşünceleri evrimci bir dünya görüşüyle ekoloji bilimiyle birlikte olgunlaşmıştır.³⁹İşin doğası gereği, çevremerkezci etik yaklaşımın bütüncül (holist) bir çevre etiği olması nedeniyle canlımerkezçiliği de ister istemez kapsayacağı söylenebilir.

Aristoteles, *Politika* adlı eserinde, bitkilerin hayvanlar için, hayvanların da insanlar için var olduğundan söz eder.⁴⁰Leopold insan merkezci Aristotelesçi görüşü reddeder ve Darwin'in yaşam merkezli evrim kuramına olumlu bakmaktadır.⁴¹ Aristoteles'in insanmerkezci bakışının aksine Leopold, insanın, bir parçası olduğu doğayı bütün bileşenleriyle sevmesini ve korumasını, kısaca doğayla bütünleşmesini önermektedir.

Çevre düşünürü Leopold, 1940'larda Wisconsin'deki küçük çiftliklerin etik değerlerini ve tavırlarını incelerken benzeri bir bilmeceyi yeryüzü etiği'nde ele almaktadır.⁴² Leopold, yeryüzü etiği yaklaşımını, doğayı kişisel çıkarlar için yok etmenin ve sınırsız büyümenin önünü açan ülkeler için uyarı olarak⁴³ kaleme almıştır. Çevre sorunlarının küresel bir tehdiye dönüştüğü günümüzde Leopold'ün yeryüzü etiği yaklaşımı, dünya üzerindeki tüm türlerin uyumlu ve huzurlu bir yaşamı paylaşarak geleceğe taşınmasına katkı koyacaktır.

Leopold'ün yeryüzü etiği yaklaşımının, - insan ve doğa ilişkisinin etik bir temelde ele alınması konusu-nun kökleri, Henry David Thoreau ve John Muir tarafından da tespit edilmiş; Edward Abbey ve Terry Tempest Williams tarafından zenginleştirilmiştir.⁴⁴ Leopold'den sonra Henry David Thoreau, John Muir, Edward Abbey ve Terry Tempest Williams'ın katkılarıyla şu düşüncede birleşmiştir: "Doğal yaşam alanlarının ve biyolojik çeşitliliğin korunması, biyotik topluluğun içsel olarak değerli bireylerinin yaşam haklarına saygı duyulması, toprağın ve toprağın barındırdığı canlıların sağlığı için insan yaşamında fedakarlıklar yapılması gerektiği ortaya çıkar."⁴⁵ Leopold, belki de yeryüzüyle (top-

³⁹Susan Flader, L. ve J. Baird Callicott (Ed.) (1991), *The River of the Mother of God and Other Essays by Aldo Leopold*, The University of Wisconsin Press, USA, 1991, s.14, 18, 24, 28.

⁴⁰Aristoteles, *Politika*, (Çev.: Mete Tunçay), Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000.

⁴¹ Özdağ, a.g.k., s.31.

⁴² Gudorf ve Huchingston, a.g.k., s.40.

⁴³ Özdağ, a.g.k., s.7.

⁴⁴ Özdağ, a.g.k.,s.vii, viii.

⁴⁵ Özdağ, a.g.k., s.34.

rakla) etik bir ilişkiyi, doğadaki tüm canlıların yaşam hakkı olduğunu ilk kez söyleyen Muir sayesinde cesaretle dile getirebilmiştir .⁴⁶

LEOPOLD VE YERYÜZÜ ETİĞİ

Yeryüzü sistemi görüldüğünden daha karmaşıktır ve müdahale edilmediğinde düzenli bir işleyişe sahiptir. İnsan eliyle oluşturulan değişikliklerin yeryüzündeki doğal akışı-enerjinin doğal akışını da olumsuz etkilediğini söyleyebiliriz.

Bu çerçevede Leopold, yeryüzündeki enerjinin doğal enerji akışına ilişkin olarak üç temel düşünceyi ortaya koymakta ;⁴⁷

1. Yeryüzü yalnızca toprak değildir.
2. Yerel bitkiler ve hayvanlar enerji devrini açık tutarlar.
3. İnsan eliyle gerçekleştirilen değişiklikler evrimsel değişimlerden farklıdır

Leopold, “A Sand County Almanac” adlı eserinin Yeryüzü Etiği bölümünde, “toprağın karmaşık yapısı ile onun bir enerji birimi olarak düzgün işletilmesi arasındaki sıkı ilişkiye” dikkat çekmiştir. Leopold, yeryüzünü, “toprak, bitki ve hayvanların oluşturduğu bir devrenin içinden akan bir enerji kaynağı” olarak görür.⁴⁸ Leopold’ün görüşünde yeryüzü yalnızca bir toprak katmanı değil, topraklar, bitkiler ve hayvanların çevrimi aracılığıyla enerji akışına kaynaklık eden⁴⁹ bir organizmadır.

Aldo Leopold, insanların ekosistemler üzerinde onarma, yönetme ve geliştirme görevi olduğuna inanır.⁵⁰ Ekolojiyi eski durumuna getirmek, bir bilim olmasına rağmen mühendislik mesleğinin birçok özelliğini barındırır. Onarım, yalnızca yüzeyin tamiri değildir, aynı zamanda yeniden yaratmayı, özgün olanın, yaşayan ve jeolojik bileşenleri arasındaki dinamik işlevsel ilişkiyi olabildiğince genel biçimde yeniden yaratmaktır. Bu nedenle ekolojinin onarımı, uygulamalı bilim olduğu temel bir bilimdir de.⁵¹

Yeryüzü etiği, kısaca insanoğlunu, yeryüzü topluluğunun fatihi konumundan uzaklaştırılıp birbirine bağımlı parçalardan oluşan topluluğun sade bir üyesine, ekolojik yurttışa dönüştürmüştür.⁵² Bunun yanı sıra, ekolojik yurttış olma gereği, insana diğer varlıklarla eşit bir değer yanında diğer varlıkların korunması temelinde bilinç ve sorumluluk yüklemektedir.

⁴⁶ Özdağ, a.g.k., s.71.

⁴⁷ Leopold, a.g.m., 2002, s.28

⁴⁸ Özdağ, a.g.k.,s.31.

⁴⁹ Aldo Leopold, “The Land Ethic”, *Environmental Ethics*, Pearson, Prentice Hall, 2005, s. 109.

⁵⁰ Gudorf ve Huchingston, a.g.k., s.199.

⁵¹ Gudorf ve Huchingston, a.g.k., s.204.

⁵² Leopold, a.g.m., 2005, s.104.

Toparlayacak olursak; Leopold'ün yeryüzü (toprak) etiğinde dört ilke ön plana çıkar:⁵³

1. Yeryüzü (toprak) yani ekosistem birbirine bağlı unsurlardan oluşmuş bir sistemdir; yeryüzüne (toprağa) ekonomik fayda sağlayan bir ürün olarak değil bir topluluk olarak bakmak gerekir.
2. İnsan türü, yeryüzü (toprak) topluluğunun fatihi değil sade bir üyesidir; eğer biyotik topluluğa zarar verecek bir eylemde bulunacak olursa, etik dışı davrandığı için suçlu sayılmalıdır.
3. Esas olan biyotanın⁵⁴ bütünlüğüdür; insanoğlu kendisinin ve diğer canlıların doğadaki konumunu ve değerini ancak bütünü göz önünde bulundurursa anlayabilir.
4. İnsan olarak görevimiz yeryüzüne karşı ahlaki yükümlülük duyabilmek ve yeryüzünü korumaktır.

Yerküre ve üzerindeki yaşam, üyelerinin birbirleriyle görünür- görünmez kırılğan bağlarla bağlanmış olduğu bütüncül bir yaşam yeridir. İnsanın farklı durumu, diğer varlıkları gözetme sorumluluğundadır. Ekolojik bir yurttaş olma bilinci ve sorumluluğu da bunu gerektirir.

Leopold'e göre biyotik yurttaş olma sorumluluğunun temel bileşeni, doğaya duyulan sevgi ve bağlılıktır. Daha geniş ifadesiyle ekolojik yurttaş olma bilinci, yeryüzüyle bütünleşen bir etik sorumluluğu gerektirmektedir diyebiliriz. Duyarlı ve sorumlu bir yurttaş olabilmek, üretim, dağıtım, tüketim vb. etkinliklerimizle dünyayı tahrip etmenin dışında diğer canlı-cansız varlıklara karşı - onların dengeli bir ekosistemde varlıklarını korumalarına kısaca var olma haklarını kullanabilmelerine yönelik olarak- sorumluluğumuz olduğu gerçeğini bir kez daha önümüze koymakta.

Leopold, “bir eylemin, biyotik topluluğun bütünlüğünü, dengesini ve güzelliğini koruduğu ölçüde doğru; ekolojik dengeyi bozduğu, tahrip ettiği ölçüde yanlış olduğu”;⁵⁵ ilkesini ortaya koymaktadır. Leopold'ün yeryüzünü (ya da dünyayı) bir topluluk olarak kendi içinde uyumlu ve dengeli bir işleyişe sahip bir organizma olarak görmesinden hareketle; onun düzenli ve denge içindeki işleyişini bozmadığımız sürece uyumunu ve güzelliğini koruyacağını savunabiliriz.

Bu çerçevede doğanın korunması, insan ve toprak (ya da yeryüzü) arasında bir denge/uyum durumudur, bu bir anlamda tamamiyle ekonomik çıkara dayalı

⁵³ Özdağ, a.g.k.,s.48.

⁵⁴ Ekosistemdeki flora ve fauna.

⁵⁵ Leopold, a.g.m, 2002, s.31-32.

⁵⁶ Clare Palmer, “An Overview of Environmental Ethics”, *Environmental Ethics*, (Ed.: Andrew Light ve Holmes Rolston III), Blackwell, USA, 2003, s.24.

⁵⁷ Paul W. Taylor, *Respectfor Nature, A Theory of Environmental Ethics*, Princeton University Press, USA, 2011, s.118.

bir koruma sisteminden kopuşu gerektirir.⁵⁸ Doğanın ve düzenli işleyişinin korunması gereği, diğer canlı ve cansız varlıkların yanı sıra insan türünün de geleceği açısından kaçınılmazdır.

Bitkiler, güneşten gelen ve biyota adı verilen bir devrede dünyaya gelen enerjiyi alırlar. Taban katmanı topraktır; toprağın üzerinde bitki tabakası bulunur. Bu tabakadan sonra böceklerin yaşadığı katman gelir. Böceklerin üzerinde kuşlar, kemirgenler gibi hayvanlar yer alır, bunları yukarıya doğru iri etoburlar izler.⁵⁹ Görüleceği gibi, dünya yeraltı ve yerüstüyle yaşam döngüsünün gerçekleştiği büyüleyici bir sistemdir. Leopold de dünya ekosisteminin büyüleyici işleyişine ya da uyumuna odaklanmıştır.

Yeryüzü etiği, üç bilimsel temele dayanır: 1) evrimseldir; 2) Kopernikçi astronomi geçmişinde biçimlenmiş; 3) ekolojik biyoloji grubudur. Evrimsel kuram, etik ile toplumsal örgüt ve gelişme arasındaki kavramsal bağı kurar. Ayrıca ekolojik kuram, beşeri olan ve olmayan doğanın toplumsal olarak bütünlüştürülmesi anlamında topluluk kavramıyla senkronik bir bağ kurar. Bu kapsamda insanlar, bitkiler, hayvanlar, topraklar ve sular, tek bir biyota'da yaşamını sürdüren bir topluluk olarak birbirine bağımlı kılınmıştır.⁶⁰ Burada vurgulanan bütüncüllük yaklaşımı, çevremerkezci etiğin özündeki holist yaklaşımın özünü yansıtmaktadır.

Bencil olmayı tanıyan, yaygın kuramsal modelden ayrılan Hume, Smith ve Darwin, egoizm gibi, özgecilik de, insan doğası için vazgeçilmezdir. Onların analizlerine göre etik değer, etik öneme haiz varlıklarda bulunan -insanlarda ve hayvanlarda bulunan akıl ve duygu gibi doğal niteliklerle tanımlanamaz. Yeryüzü etiğinde, toplumsal-etik evrimin ilk aşamalarında olduğu gibi bir bütün olarak topluluğun iyiliği ve topluluğun üyelerinin "hakları" arasında bir gerilim söz konusudur. Humecu-Darwinci kuramsal temellerle tutarlı olarak Leopold'un yeryüzü etiği yaklaşımında, bir bütün olarak topluluğun mutluluğu üzerine öncelikli vurgu, yalnızca toplulukça belirlenemez. Yeryüzü etiğinin hükmü altındaki birlik, ekolojik bir bağlılığa dayanır. Yeryüzü etiği, çevrenin daha çok ve daha çok bütünlüğü, dengesi ve güzelliğini gözetir.⁶¹ Görüldüğü gibi, çevremerkezci etiğin doğayı ve çevreyi bir bütün olarak görmesi ve bütünün parçalardan önemli bir konuma yükseltilmesi, Leopold'un Yerüzü Etiği'nin de merkezinde bulunmaktadır.

Callicott'un sorusu önemlidir: Yeryüzü etiği, deontolojiyi mi yoksa ihtiyatlılığı mı gözetir? Aslında her ikisini de. Topluluğun ahlaki duyarlılığa sahip

⁵⁸ Richard L. Knight ve Suzanne Riedel (Ed.), *Aldo Leopold and the Ecological Conscience*, Oxford University Press, USA, 2002, s.50.

⁵⁹ Cevizci, a.g.k., s.130.

⁶⁰ J. Baird Callicott, "The Conceptual Foundations of The Land Ethic", *Environmental Ethics, Readings in Theory and Application*, (Ed. Louis P. Pojman ve Paul Pojman), Wadsworth Cengage Learning, Canada, 2008, s. 177.

⁶¹ Callicott, a.g.m., 179-180.

üyesinin bakış açısından deontolojiktir. Gerçek sevgi, hayranlık, yükümlülük, fedakarlık, bilinç, ödev, içsel değer ve canlıların haklarının üstlenilmesi durumunu içerir. Nesnel ve analitik bilimsel bakış açısından ihtiyatlılığı gerektirir. Yeryüzünün ve hatta insanın kendisinin, mekanikleşmiş insanın etkisinden kurtulmasının başkaca yolu yoktur.⁶² Callicott'un Leopold'ü anlamaya dönük bu yaklaşımı, onun dar ve içeriksiz tanımlamalar yoluyla yanlış anlaşılmasının da önüne geçmektedir.

Leopold'ün dünya ekosistemine yaklaşımı, canlı-cansız tüm varlıkların bütüncül bir etkileşim ve uyum gözetilen bir denge arayışıdır. Bu denge ve uyumu başarabilecek olan da çevresel krizin de birincil sorumlusu olan insanoğludur.

LEOPOLD VE DOĞA ÖĞRETİSİ

Leopold'ün "A Sand County Almanac" adlı eseri; yerkürenin karalarını, sularını, nehirlerini, dağlarını, göllerini, tüm flora ve faunayı kucaklamayı esinlendiren bir doğa (dünya) öğretisidir.⁶³ Leopold'ün bütüncül yaklaşımı en güzel ifadesini The Round River'da ortaya koyar. Leopold'ün; yeryüzü etiği yaklaşımında topluluğun sınırları, çevremerkezci etik yaklaşım ile uyumlu biçimde kararları, suları, bitkileri ve hayvanları yani tüm toprağı (yeryüzünü) kucaklayacak biçimde genişletilmiştir.⁶⁴ Leopold'ün bakış açısı yerküreye etik bakışımızı genişletmiş, dünyayı kendi içinde pek çok yaşam ortamını ve ekolojik dengeyi gözetilen bir yaşam çevresi olarak görmemizi kolaylaştırmıştır.

Leopold, bu eserdeki "Bir Dağ Gibi Düşünmek" başlıklı yazısında; ormancılık yaptığı dönemlerde ekosisteme zarar veren doğa koruma politikalarını terk edişine yol açan deneyimini aktarırken, ormanlık arazilerde (geyiklerin çoğalmasını kolaylaştırmak için) öldürdükleri bir kurdun gözlerindeki yeşil ışığın sönüşünün, kendisine yırtıcı hayvanlar da dahil olmak üzere tüm doğanın korunmasının gerekliliği gerçeğini görmesini sağladığını aktarır. Ona göre "bir kurdun ulumasını objektif olarak dinleyebilmek için sadece bir dağ uzun yaşamıştır". Leopold "doğal alanların bir süreç çerçevesinde incelenmesi" gereğine işaret eder. "Leopold kurtların yok edilmesiyle ortaya çıkan geyik fazlalığının zaman içinde dağların florasını bozarak ekolojik dengesizliğe yol açtığını fark etmiş; kurdun, geyiğin ve dağlardaki bitki örtüsünün biyotik topluluğun üyeleri (bireyleri) olduğunu ve her bir parçanın bütünü dengesinde önemli rol olduğunu öğretir. Leopold'e göre "bir dağ gibi düşünmek" budur.⁶⁵ Bu yaklaşım, doğanın canlı ve cansız olarak bütün olarak değerlendirilmesi ve bu doğrultuda holist bir çevre etiği yaklaşımının ortaya konmasını ifade eder. Bu nedenle de Leopoldcü yaklaşım, çevremerkezci yaklaşımın özü olarak görülmelidir.

⁶² Callicott, a.g.m., 185.

⁶³ İnsanın doğayla bütünleşmesinin yolları için bkz. Aldo Leopold, *Bir Kum Yöresi Almanığı*, (Çev.: Ufuk Özdağ), Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2013.

⁶⁴ Leopold, a.g.m., 2002, s.28.

⁶⁵ Özdağ, a.g.k.,s.48.; Leopold, a.g.m., 2002, s.6-7.

Leopold, kurtları yok olmuş dağın, aşırı budanmış ağaca benzemekte olusuna⁶⁶ dikkat çeker. Buna göre doğanın tüm üyeleri kendiliğinden bir değere sahiptir ve en az insan kadar yaşamayı ya da var olmayı hak etmektedir. Doğanın içsel değerleri insanoğlunun onlara biçtiği değerden bağımsızdır. Yeryüzündeki her varlığın yok olması, insanın vicdanında onarılamaz bir yara açmalıdır. Yeryüzünün diğer üyeleri, insandan önce vardı, insan türü ortadan kalksa bile - tüm varlıklar yeryüzünden insan eliyle silinmedikçe muhtemelen varlığını koruyacaktır.

Leopold'e göre, geleneksel etik sistemlerinde insanların birbirlerine karşı yükümlülükleri söz konusuysen, yeryüzüne (toprağa) karşı sorumluluk duyulmasını gerektiren bir etik yaklaşım bulunmamaktadır.⁶⁷ Leopold'den sonraları 1970'de Christopher Stone'un ortaya koyduğu gibi insanlar olarak doğaya ve doğanın üyelerine karşı onların haklarını koruma ve savunma sorumluluğumuz bulunmaktadır.⁶⁸

“Evren sisteminin sağlıklı işleyişi, sistemi oluşturan bütün unsurların karşılıklı uyum ve işbirliğine bağlıdır. Ekonomik bir bilince sahip olmak, ekolojik sistemlere insan müdahalesinin ekolojik dengenin bozulmasına yol açacağını bilmek demektir. Kısaca ekonomik bilince sahip olmak, yeryüzünün (toprağın) karmaşıklığının bilimsel olarak anlaşılmasını gerektirir.”⁶⁹

Doğanın insanın kullanımına sunulmadığı düşüncesi, Muir'in “My First Summer in the Sierra” adlı eserinde ortaya koyulmuştur. Muir dağlarda rastladığı zehirli bir sarmaşığı biyotik topluluğuyla birlikte inceler. Bu bitki, dağlarda gezenlere sorun oluşturabilir; örneğin deride ve gözlerde kızarıklığa sebep olur. Ancak etrafındaki diğer bitkilerle uyumlu koruyucu bir ilişkisi vardır. Birçok büyüleyici çiçek korunmak, gölgesinden yararlanmak için güvenle bu sarmaşığa yaslanır.⁷⁰ Bu gözlemden de anlıyoruz ki, doğadaki varlıklar birbirleriyle işlevsel bir uyum, yardımlaşma ve işbirliği içerisinde dirler.

Leopold nadir bir çiçeğin varlığı ile sayıları zaten çok olan bir insanın varlığı arasında bir seçim yapmak gerektiğinde, eğer çiçeğin varlığı biyotik topluluğun bütünlüğüne, dengesine ve güzelliğine daha çok katkı verecekse çiçeğin kurtarılmasının öncelikli olmasına işaret eder.⁷¹ Öz olarak yeryüzü etiği, Dünya etiğidir.⁷²

Leopold'ün düşüncelerini “bireylerin haklarını biyotik topluluğun ilgi alanına bağlamasından ötürü ”çevre faşizmi” olarak değerlendiren Tom Re-

⁶⁶ Leopold, a.g.m, 2002, s.6.

⁶⁷ Özdağ, a.g.k., s.42.

⁶⁸ Ağaçların haklarının hukuksal temelleri için bkz.; Christopher D. Stone, *Should Trees Have Standing?, Law, Mortality and the Environment*, Oxford University Press, USA, 2010.

⁶⁹ Özdağ, a.g.k., s.45.

⁷⁰ Özdağ, a.g.k., s.77-78.

⁷¹ Hasan Ünder, *Çevre Felsefesi*, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1996, s.211.

⁷² Rolston III, a.g.k., 2004, s.399.

gan'ınki⁷³ gibi görüşler de bulunmaktadır. Regan, Leopold'ün ender bulunan yaban çiçeklerini korumak uğruna insanların feda edilebileceğini savunan görüşleri olduğunu iddia etmektedir.⁷⁴ Leopold'ün doğa yaklaşımında eleştirilebilir yönler de bulunabilir. Sözelimi Leopold evcil hayvanların (örneğin tavuk çiftliklerindeki tavukların) sorunlarına ilgi alanı dışında bırakmış, yabancı hayata odaklanmıştır.⁷⁵ Bu örnekte olduğu gibi, insanın diğer varlıkların da gözetilmesine katkı koyarak kendini ve çevresini tüketmeden, gezegeni yok etmeden, yaşamını sürdürmesinin çeşitli yolları bulunabilir.

Leopold'ün de görüşlerine Mill'in yararcılık yaklaşımının esin kaynağı olduğunu⁷⁶ iddia eden görüşler de savunulmaktadır. Bu çerçevede doğanın insana yararı ölçüsünde değerli olduğu ve korunması gerektiği görüşü –ki bu da ekosistemdeki varlıkların içsel bir değere sahip kılındığını gözden kaçırmamıza yol açar.

LEOPOLD'ÜN ÇEVREMERKEZCİ ETİK YAKLAŞIMIN ÖNÜNDEKİ BAZI ENGELLER

Leopold'ün çevremerkezci yaklaşımının tam olarak uygulamaya geçirilememesinin bilinçsel, tarihsel, toplumsal, ekonomik, eğitimsel, yönetsel düzeyde çeşitli zorluklarından söz edilebilir. Yeryüzü Etiğinin dolayısıyla çevremerkezci etiğin karşılaştığı en büyük sorun, gerek ülkelerde, gerekse de bireyler ve toplumlar ile yöneticilerde yeterince gelişmemiş olan çevre koruma bilinci yoksunluğudur. Çevre sorunlarına, yalnızca kendi çıkarlarına doğrudan tehdit olması durumunda ilgi gösteren günümüz devlet yöneticilerinin çevremerkezci bir etik bilinçlenmeye sahip olmaması nedeniyle Leopoldcü çevre etiğini (Yeryüzü Etiği) yaşama geçirebilmek kısa zamanda mümkün olamayacaktır. Bu nedenle çevremerkezci etik yaklaşımın, ülkelerin, toplumların ve bireylerin düşünce biçimlerine ve davranışlarına egemen kılınması, Yeryüzü Etiği'nin yaşama geçirilebilmesi önemli hedeflerden birisi olmalıdır.

Çevremerkezci bir etik yaklaşımın en altta bireylerden en üstte devlet kademesine kadar etkin kılınamamasının önemli nedenlerinden birisi; devletlerin, toplumların ve bireylerin tarihsel ve kültürel açıdan edinmiş oldukları yetersiz çevre bilinci ve insanmerkezci çevre etiğine sahip olmalarıdır. Toplumların ve bireylerin ahlakını ve kurallarını yaşam biçimini ve davranışlarını biçimlendiren tarihsel ve kültürel arka plan, Leopoldcü çevre etiğinin yaşama geçirilmesinde karşılaşacağımız güçlüklerden birisi olmaya devam edecektir. Bu güçlükleri aşmanın yolu ise, Leopoldcü çevre bilincinin yaygınlaştırılması ve çevre eğitiminin her düzeyde etkili bir biçimde uygulamaya geçirilmesinden geçmektedir.

⁷³ Tom Regan, *The Case for Animal Rights*, University of California Press, 1983.

⁷⁴ Jamieson Dale, *Ethics and the Environment*, Cambridge University Press, UK, 2009, s.152.

⁷⁵ Ünder, a.g.k., s.212.

⁷⁶ Merchant, a.g.k., s.75.

Yeryüzünde çevreye yönelik yaklaşımlarımızın ve davranışlarımızın köklü biçimde değiştirilmesi gereğine inanan Leopold'un Yeryüzü Etiği'nin yaşama geçirilmesi önündeki en büyük engellerden birisi de, ekonomik gelişme paradigmasıdır. Sürekli kalkınmayı hedef alan günümüz ekonomik gelişme paradigması, çevresel kaynakların gelişmenin kaynağı ve sınırı olduğu gerçeğini görmektedir. Bu doğrultuda sürekli kalkınma anlayışı, çevresel değerleri tahrip ederek ve bedava kaynak olarak görme yaklaşımıyla çevresel krizin kaynağı durumuna gelmiştir. Kapitalizmin doğası gereği çevresel kaynaklar, bedava ve sınırsız kullanılabilir kaynaklar olarak görülmeye devam etmektedir. Bu durumda, doğal kaynakların ve dolayısıyla çevrenin kirletilmesinin bedeli, adaletsiz biçimde bütün topluma ödettilmektedir. Bu paradigmanın aşılabilmesi, Leopoldcu çevre etiğinin de yaşama geçirilmemesi ile sonuçlanmaktadır. Özetlersek, Leopoldcu çevre etiği, kapitalizme ve klasik liberal ekonomi anlayışına bir meydan okumadır. Mevcut ekonomik kalkınma anlayışı değiştirilemediği sürece, Leopoldcu çevre etiğinin yaşama geçirilmesi de mümkün olamayacaktır. Bu nedenle Leopoldcu çevre etiğinin gerçekleştirilmesinin en önemli gereklerinden birisi, sürekli kalkınma paradigmasını besleyen kapitalizm ve klasik liberal ekonomi yaklaşımının terk edilmesidir. Mevcut ekonomi yaklaşımını sürdürüldüğü sürece Leopoldcu çevre etiğinin yaygınlaştırılması mümkün olamamaktadır.

Yönetmel otoritede, arazi kullanım politikalarında, siyasal yetkide ve karar alma süreçlerinde bölünme, kazanılabilecek başarılarla ve alınabilecek sonuçlara önemli bir engel teşkil etmektedir. Politika oluşturucuların, yöneticilerin, bürokratların ve yasa koyucuların olumsuz tavırları, sorunları doruğa çıkarmaktadır. Öyle ki kurumsal değerler, davranış kuralları ve kültür yapıları –deyim yerindeyse örgüt yapısı ve yönetmel süreçler kadar başarısız kalmakta.⁷⁷ Bilimsel çalışmaların ortaya konulması kadar üretilen bilginin toplum yaşamına da yansıtılması gereği, yönetmelicilere önemli görevler yüklemektedir. Bu koşul, çevre bilinci ve bilgisinin her kademedeki yönetmeliciye kazandırılmasını zorunlu kılmakta.

Aldo Leopold, “yaşamı süresince yeryüzünün (ve bu çerçevede toprağın) korunması konusunda hükümet organlarının yanlış uygulamalarına işaret etmişti. Kariyerinin son döneminde toprağa gelen büyük zararın “ticari güçlerle hükümet güçlerinin işbirliğinden” kaynaklandığını düşünmekteydi”.⁷⁸ Yeryüzünün bir kazanç alanı değil, insan-doğa uyumunun bir aracı, dünyadaki yaşamın ahenkli biçimde sürdürülebilmesinin bir gereği olarak görülmesi zorunludur. Bu kapsamda toprağın korunması sorunu yalnızca bireysel çabalarla çözülemez – bireylerin, sivil toplum kuruluşlarının, yerel yönetimlerin, hükümetlerin ortak çabaları, daha geniş ölçekte ise ülkelerin ortak çaba ve girişimleriyle çözülebilir.

⁷⁷ Winifred B. Kessler ve Annie L. Booth, “Professor Leopold, What Is Education For?”, *Aldo Leopold and the Ecological Conscience*, Oxford University Press, USA, 2002, s. 124.

⁷⁸ Özdağ, a.g.k., s.83.

Toplumların bireysel düzeyde bilinçlenmesi, bilinçli yöneticiler aracılığıyla yönetimlere de yansiyabilecektir. Doğanın, bu doğrultuda dünya gezegenindeki yaşamın sürdürülebilirliği, insanoğlunun ekonomik çıkarları ile çevresel değerlerin korunması arasındaki uyumun sağlanmasına bağlıdır. Bu çerçevede, insanların bugünkü gereksinim ve beklentileri ile gelecek kuşakların ihtiyaç ve beklentileri arasında bir denge sağlayan; çevreyi ekonomik gelişmenin kaynağı ve sınırı olarak gören ve çevre korumdan ödün vermeksizin ekonomik ve toplumsal gelişmeyi sağlamaya çalışan sürdürülebilir kalkınma anlayışının benimsenmesi, Leopoldcü etiğin yaşama geçirilmesi için önemli bir ilerleme olacaktır.

Öngörülemez ve benzersiz bir yola girdikçe dünyadaki sistemlerin ve türlerin koruyucuları olabilir miyiz? Ya da tükenme yolunda biyoçeşitliliği tehlikeye atmaya devam mı edeceğiz? İklim dengesi, kirlilik ve yaşam ortamlarının bozulması gibi sorunlara yönelik çabaların önü kesilmeden doğal alanların ve türlerin değişen çevre koşullarına uyum sağlamaları konusunda yardımcı olabilir miyiz?⁷⁹ Dünyadaki yaşamın sürebilmesi için bu gibi pek çok sorunun yanıtlarının araştırılması, önem taşımaktadır.

Bu kapsamda Leopold'ün doğa öğretilerinin örgün eğitimin her aşamasında bireylere aktarılması, çeşitli düzeylerdeki kamu görevlilerinin de eğitimine yönelik olarak kullanılması bir zorunluluk olmalıdır.

SONUÇ

Bu çalışmanın amacı, çevremerkezci yaklaşımın temel kaynaklarından birisi olarak görülmesi gereken Aldo Leopold'ün Yeryüzü Etiği yaklaşımını incelemek ve bu yaklaşımın küreselleşen çevre sorunlarının ortadan kaldırılması için önemini ortaya koymaya çalışmaktır.

Yeni bir çevre etiği yaklaşımının içeriğini oluşturmuş olan Aldo Leopold; nehir sularının kayalara çarparak yarattığı tınıdan, dağlarda yankılanan müzikten, bir anlamda dağların ve nehirlerin konuşmalarından,⁸⁰ nehirlerin şarkısından, çam ağaçlarının görkeminden, turnaların çağrısından, göçmen kuşların hicretinden bizi, zevk almaya çağırılmaktadır.⁸¹ Meine'in Sunuşu: XI). Leopold'e kulak vermek zorundayız. Eğer bunu yapmazsak, ilerideki günlerde geriye dönüp baktığımızda yok olmakta olan bir doğa, geri dönülmez ölçüde kirletilmiş bir çevre ve yaşam olanakları tüketilmiş bir dünya göreceğiz.

Leopold'ün "yeryüzü etiği" önerisinin gerçekleşmesi, insanın doğayla ilişkisinde kendisinin doğadan daha üstün bir konumda bulunmadığı kabulü ile yeni bir etik bilinç; doğa ile etik bir birlik geliştirmesi ile mümkündür. Leopold'ün etik yaklaşımları, Dünya gezegeni üzerindeki yaşamın sürdürülebilme-

⁷⁹ Ben A. Minteer, *Refounding Environmental Ethics, Pragmatism, Principle and Practice*, Temple University Press, USA, 2012, 173-174.

⁸⁰ Aldo Leopold, *A Sand County Almanac with Other Essays on Conservation from Round River*, Oxford University Press, New York, 1966, s.149.

⁸¹ Leopold, *Bir Kum Yöresi Almanacağı*, 2013.

sine ya da geleceğe taşınmasına da yol gösterici niteliğiyle değerli bir katkı sunmaktadır.

Eğer Leopold'ün görüşleri başta üniversiteler olmak üzere çeşitli eğitim kurumları aracılığıyla tüm dünyaya yayılabilse, neler hızla değişebilirdi?⁸² Elbette ki, doğrudan yöneticilere ve yönetsel yapılara, toplumun her kesimine yönelik çevre eğitiminin pek çok sorunun çözümüne yapabileceği katkı tartışılmazdır. Leopold'ün doğa öğretileri, kuşaktan kuşağa aktarılması ve her dönemde dikkate alınması gereken özgün yaklaşımlardır.

Şunu da eklemek gerekir ki, ilerleme, yeryüzünün ve doğanın bir parçası olarak insanın, belirli sınırlar içinde yaşaması gereğinden; ekosistemlerin öneminden ve içsel değerlerin tanınmasından ziyade kaynak ve çöp deposu olarak teknoloji kullanılarak doğanın sömürülmesi aracılığıyla üretimin artırılması değildir.⁸³ Gerçek anlamda ilerleme, insanoğlunun dünya ekosistemini oluşturan varlıklarla birlikte uyum ve denge içinde yaşamanın sınırlarını keşfetmesi ve gerçekleştirmesiyle mümkün kılınabilir.

Dünyanın geleceğini güvence altına almak üzere çocukluktan başlayarak bireylerde doğa algısı, sevgisi ve bilinci yaratmak için Leopold'ün öğretilerinden yararlanmak zorundayız.

KAYNAKÇA

- Aristoteles, *Politika*, (Çev.; Mete Tunçay), Remzi Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2000.
- Bell, Michael Mayerfeld. *An Invitation to Environmental Sociology*, 3rd ed., Pine Forge Press, USA, 2009.
- Callicott, J. Baird. "The Conceptual foundations of The Land Ethic", *Environmental Ethics, Readings in Theory and Application*, (Ed.: Louis P. Pojman ve Paul Pojman), Wadsworth Cengage Learning, Canada, s. 173-185.
- Cevizci, Ahmet. *Uygulamalı Etik*, Say Yayınları, İstanbul, 2013.
- DeLuca, Kevin Michael. *Image Politics*, Routledge, New York ve Londra, 1999.
- DesJardins, Joseph R., *Çevre Etiği, Çevre Felsefesine Giriş*, (Çev.: Ruşen Keleş), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2006.
- Ertan, Birol. "Cansız Varlıkların Hakları Olabilir mi? En Azından Tartışabilir miyiz?", *Birlikim*, Sayı: 102, 1997.
- Ertan, Kılıncım Akkoyunlu (2014), "Çevre Etiği Üzerine Değerlendirmeler", *Sosyal Çevre Bilimleri*, (Ed.: Hakan Reyhan, Ahmet Mutlu, H. Hüseyin Doğan ve Ayşen S. Reyhan), Siyasal Kitabevi, Ankara, s. 95-118.

---

⁸² Kessler ve Booth, a.g.k., s.124.

⁸³ Kevin Michael DeLuca, *Image Politics*, Routledge, New York ve Londra, 1999, s.58.

- Ertan, Kıvılcım Akkoyunlu. “Çevreci Düşüncede Yeni Yaklaşımlar”, *Türkiye’de Kamu Yönetimi ve Kamu Politikaları*, 2. Baskı, TODAİE, Ankara, 2015, s. 407-436.
- Flader, Susan L. ve J. Baird Callicott (Ed.), *The River of the Mother of God and Other Essays by Aldo Leopold*, The University of Wisconsin Press, USA, 1991.
- Frankena, William, *Etik*, (Çev.: Azmi Aydın), İmge Kitabevi Yayınları, Ankara, 2007 (1973).
- Gudorf, Christine E. ve James E. Huchingson (Ed.), *Boundaries, A Casebook in Environmental Ethics*, second ed., Georgetown University Press, Washington D.C., 2010.
- Jamieson, Dale. *Ethics and the Environment*, Cambridge University Press, UK., 2009.
- Kessler, Winifred B. ve Annie L. Booth, “Professor Leopold, What Is Education For?”, *Aldo Leopold and the Ecological Conscience*, Oxford University Press, USA, 2002, s. 118-127.
- Knight, Richard L. ve Suzanne Riedel (Ed.), *Aldo Leopold and the Ecological Conscience*, Oxford University Press, USA, 2002.
- Leopold, Aldo. *A Sand County Almanac with Other Essays on Conservation from Round River*, Oxford University Press, New York, 1966.
- Leopold, Aldo. “Thinking Like A Mountain”, *Environmental Ethics*, Oxford University Press, USA, 2002 (1981), s. 6-7.
- Leopold, Aldo. “The Land Ethic”, *Environmental Ethics*, Oxford University Press, USA, 2002 (1981), s. 27-32.
- Leopold, Aldo. “The Land Ethic”, *Environmental Ethics*, Pearson, Prentice Hall, 2005, s. 102-115.
- Leopold, Aldo *Bir Kum Yöresi Almanağı*, (Çev.: Ufuk Özdağ), Hacettepe Üniversitesi Yayınları, Ankara, 2013 (1949)
- Merchant, Carolyn. *Radical Ecology, The Search for A Liveable World*, Routledge, New York, London, 1992.
- Minteer, Ben A. *Refounding Environmental Ethics, Pragmatism, Principle, and Practice*, Temple University Press, USA, 2012.
- Özdağ, Ufuk. *Edebiyat ve Toprak Etiği, Amerikan Doğa Yazınında Leopoldcü Düşünce*, Ürün Yayınları, Ankara, 2005.
- Özenç, Oğuzhan, <https://prezi.com/uygulamal-etik/>, (E.T.20.12.2015).
- Özlem, Doğan. *Etik-Ahlak Felsefesi*, İnkılap Kitabevi Yayınları, İstanbul, 2004.
- Palmer, Clare. “An Overview of Environmental Ethics”, *Environmental Ethics*, (Ed.: Andrew Light ve Holmes Rolston III), Blackwell, USA, 2003, s. 15-37.
- Regan, Tom. *The Case for Animal Rights*, University of California Press, 1983.

Rolston III, Holmes. “The Land Ethic at theTurn of the Millenium”, *Environmental Ethics, Readings in Theory and Application*, (Ed.: Louis P. Pojman ve Paul Pojman), Mc Graw Hill, USA, 2004, s. 392-399.

Rolston III, Holmes. *A New EnvironmentalEthics, The Next Millennium for Life on Earth*, Routledge, NY, 2012.

Stone, Christopher D. *Should Trees Have Standing?, Law, Mortality and the Environment*, Oxford University Press, USA, 2010.

Taylor, Paul W. *Respect for Nature, A Theory of Environmental Ethics*, Princeton University Press, USA, 2011.

Ünder, Hasan. *Çevre Felsefesi*, Doruk Yayıncılık, Ankara, 1996.

Wilkinson, David. *Environment and Law*, Routledge, USA, London, 2002.